

O prepovedi izbire spola otroka

Jernej Letnar Černič

V današnjem vse bolj prepletenemu svetu si ljudje vse bolj želijo sami sprejemati najpomembnejše odločitve v svojem življenju. Mednje vsekakor sodi odločanje o rojstvu otroka. Do sedaj je v slovenski družbi in v njenem pravnem redu veljalo pravilo, da starši nimajo pravice izbrati spola svojemu otroku. Ureditev je podobna tudi drugod po svetu. Večina pravnih redov staršem prepoveduje, da izberejo spol svojih otrok. Enako tudi pravo človekovih pravic jasno sporoča, da izbira spola otroka ne sodi med reproduktivne pravice in svoboščine staršev. Vendar starši, predvsem v azijskih državah, vse bolj posegajo po najrazličnejših metodah le zato, da bi si lahko sami izbrali spol svojega otroka. Zato je izbira spola otroka sporna tako iz etičnega kot tudi iz pravnega vidika.

ETIČNOST ODLOČANJA SPOLA OTROKA

Odločanje o spolu otroka pa ni pomembna samo z vidika osebnih preferenc staršev, ampak tudi s stališča populacijske politike posamezne države, saj lahko nesorazmerje med številom žensk in moških privede do težav, ki lahko ogrozijo obstoj vsakokratne družbe. Želja po izbiri spola otroka se v večini primerov nanaša na željo po moškem potomcu. Iz azijskih držav, kot sta Indija in Kitajska, v zadnjem desetletju prihajajo poročila o nesorozamernem razmerju med številom rojstev dečkov in deklic (glej na primer reportažo objavljeno v lanskoletni marčevski številki angleškega tednika *The Economist – The war on Baby Girls – Gendercide*).

V azijskih državah si starši zaradi tradicionalnih, kulturnih in preostalih družbenih razlogov bolj želijo rojstva dečka kot deklice. Zato prihaja do sistematičnih splavov zarodkov ženskega spola že pred njihovim rojstvom, kasneje po rojstvu pa tudi do infanticidov deklic. V nekaterih kitajskih pokrajinah se tako rodi 135 dečkov na 100 rojenih deklic. Na Kitajskem naj bi bilo tako leta 2020 že trideset milijonov več dečkov kot deklic. Seveda je do nedavnega k takšnim rezultatom pripomogla tudi uradna politika, ki je prepovedovala več kot enega otroka na družino.

Tudi v razvitih evropskih in ameriških družbah si želijo številni bodoči starši odločiti o spolu svojega otroka in ga izbrati kot katerikoli drug izdelek v nakupovalnih središčih. Izbira spola je prepovedana le v redkih državah, pri čemer večina držav slednjega vprašanja sploh ne ureja. V pravnem redu Združenega kraljestva je, denimo, izbira spola dovoljena v primerih, kadar jo zahtevajo zdravstveni razlogi. Vse bolj pa se artikulirajo zahteve, predvsem v feminističnih krogih, po svobodi izbire spo-

la otroka. Svoboda izbire spola otroka bi sodila med reprodukcijske pravice ženske.

RAZMERE V SLOVENIJI

Tudi v Sloveniji obstaja manjše nesorazmerje med številom rojenih dečkov in deklic. V letu 2008 se je pri nas rodilo 11.126 dečkov in 10.691 deklic, torej 435 več dečkov kot deklic. Teoretično je na spol otroka mogoče vplivati pred in po otrokovem rojstvu. Izbira spola otroka bi bila seveda lahko upravičena iz zdravstvenih razlogov. Oviedska Konvencija Sveta Evrope o človekovih pravicah v zvezi z biomedicino v 14. členu opredeljuje, da se »metode oploditve z medicinsko pomočjo ne smejo uporabiti za izbiro spola bodočega otroka, razen če naj bi se s tem izognili hudi dedni bolezni, vezani na spol.« Vsi drugi razlogi so tako *a contrario* prepovedani. Združeno kraljestvo tako dovoljuje določanje spola otroka iz zdravstvenih razlogov. V Združenih državah pa je izbira spola otroka dovoljena le pri umetnih oploditvah.

PRAVO ČLOVEKOVIH PRAVIC O IZBIRI SPOLA OTROKA

Starši seveda imajo reproduktivne pravice in svoboščine, da se sami in svobodno odločajo o rojstvih otrok. Konvencija OZN o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk zagotavlja ženskam in moškim enake pravice, da svobodno in odgovorno odločajo o rojstvih otrok, kot tudi, da imajo dostop do informacij, izobraževanja in sredstev, ki jim omogočajo uveljavljanje teh pravic. Ustava RS v 55. členu sporoča, da je odločanje o rojstvih svojih otrok svobodno ter da »država zagotavlja možnosti za uresničevanje te svoboščine in ustvarja razmere, ki omogočajo staršem, da se odločajo za rojstvo

svojih otrok.« Še več, Ustava RS v 2. odstavku 56. člena zagotavlja otrokom posebno varstvo pred gospodarskim, socialnim, telesnim, duševnim ali drugim izkoriščanjem in zlorabljanjem. V Sloveniji izbiro spola otrok izrecno prepoveduje 1. odstavek 31. člena Zakona o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (ZZNPOB), ki določa, da se »ne sme oploditi jajčna celica s semensko celico, ki je posebej izbrana zato, da se določi otrokov spol, razen če se s tem namerava preprečiti hudo dedno bolezen, povezano s spolom.« Zato ne izhaja v ničemer iz slovenskega ustavnopravnega reda oziroma iz mednarodnega prava, da bi starši imeli pravico izbirati spol svojega otroka. Najbolj ekstremna oblika izbire spola je infanticid. V slovenskem pravnem redu se vplivanje na izbiro spola kazenskoppravno delno preganja, saj Kazenski zakonik v 103. členu preganja detomor kot kaznivo dejanje, ko mati vzame življenje svojemu otroku med porodom ali takoj po njem, dokler je še pod njegovim vplivom. Pri tem je treba razlikovati med ozko opredelitvijo detomora in infanticida kot ubojem otroka po njegovem rojstvu s strani kogarkoli, ne samo s strani matere.

Če je izbira spola v pravu dokaj jasno prepovedana po rojstvu otroka in med nosečnostjo, pa pravo ne ponuja jasnega odgovora pri umetni oploditvi, pri kateri vsaj mednarodno pravo človekovih pravic in nekateri domači pravni redi teh dejanj izrecno ne prepovedujejo. Prepoved izbire spola pri umetni oploditvi posredno izhaja iz prepovedi diskriminacije žensk.

Konvencija OZN o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk v 5(a). členu določa, da morajo države pogodbenice sprejeti primerne ukrepe »za spremembo družbenih in kulturnih vzorcev vedenja moških in žensk, da bi odpravili predsodke ter običaje in vsako drugo prakso, ki temelji na pojmovanju manj ali večvrednosti enega ali drugega spola ali na tradicionalni vlogi moških oziroma žensk.« Določba jasno sporoča, da se morajo države boriti zoper prevladujočo željo staršev po moškem potomcu. Pravo človekovih pravic je usmerjeno zoper kakršnokoli metodo oziroma postopek izbire spola otrok, pri čemer določa le, da se starši svobodno in odgovorno odločajo o številu svojih otrok, ne pa tudi o njihovem spolu.

SKLEP

Izbira spola otrok je eno od številnih področjih, kjer pravo ne more podati dokončnega odgovora. Izbira spola otrok je bolj etično, kot je pravno vprašanje. V veliki meri je prepoved izbire spola otrok predpogoj za enako obravnavanje med spoloma. Želja staršev po določenem spolu otroka v veliki meri odraža spremembe v identiteti določene družbe. V večini svetovnih družb izbira spola otroka ne sodi med reproduktivne pravice in svoboščine staršev, vendar se temu žal v praksi ne sledi. Zato je pomembnejše vprašanje, kako v praksi doseči, da ženske ne bodo splavljale ter da starši ne bodo ubijali pravkar rojenih deklic, zgolj zato, ker so pričakovali moškega potomca. Navsezadnje gre predvsem za varstvo pravic otrok. •